

İngiltere, ABD ve Türkiye’de Hazırlanan Öncü Senkronik Tarih Şeridi Örneklerinin Karşılaştırılması*

Comparison of Pioneer Synchronic History Line Examples Prepared in England, the USA, and Türkiye

Ayşegül DÖNMEZ** - Ömür KIZIL***

Öz

Karşılaştırma yöntemi, zaman ve mekana yayılan tarihsel olay ve olguların anlaşılmasında diyakronik ve senkronik karşılaştırmaların yapıldığı bir yöntemdir. Senkronik tarih şeritleri, farklı dönem ve coğrafyalar arasında karşılaştırmalar yapma konusunda bu yöntem için oldukça kullanışlı araçlardır. Bu çalışmada, senkronik tarih şeritlerinin gelişimi açısından öncü nitelik arz eden çalışmalar birbirleriyle karşılaştırılarak incelenmiştir. Bu bağlamda İngiltere, ABD ve Türkiye’den toplam beş örnek ele alınmıştır. Örnek senkronik tarih şeritlerinin zaman-mekansal kapsamları, hazırlanma teknikleri ve zaman olgusuna yönelik kuramsal yaklaşımları analiz edilerek, senkronik tarih şeridi oluşturma geleneğinin/geleneklerinin farklı coğrafyalardaki seyri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sonuçlara geniş perspektiften bakıldığında; senkronik tarih şeritlerinin ortaya çıkışının ve gösterdikleri gelişimin, aynı anda zaman ve mekan felsefelerinin gelişimi, kartografya ve matbaa alanındaki gelişmelerle yakından ilişkili olduğu anlaşılmıştır. İncelenen örnekler, tüm çalışmalarda zamana “mutlak” ve “matematiksel” zaman açısından yaklaşıldığını göstermektedir. İncelenen çalışmaların mekana/coğrafyaya yaklaşımları ise benimsenen görselleştirme tekniğine göre farklılık arz etmektedir. Tablo formatı ile hazırlanan çalışmalarda (örn. Jefferys) mekanı temsil etme kaygısı hissedilirken; akış metaforunun kullanıldığı çalışmalar mekanı görsel olarak temsil etme kaygısından yoksundur. Her iki ekolün ortak özelliği, oluştukları dönemde coğrafya, mekansal algı ve kartografya alanlarında yaşanan önemli gelişmelere rağmen, mutlak bir mekan algısından yoksun, manipülatif bir yaklaşım sergilemeleridir. Söz konusu manipülasyon, tarihe Avrupa merkezli bir yaklaşımın sergilendiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Senkronik şerit, karşılaştırma, tarih şeridi, histomap, tarih öğretimi.

Abstract

The comparative method is a method in which diachronic and synchronic comparisons are made in understanding historical events and phenomena spread over time and space. Synchronic charts are very useful tools for this method in making comparisons between different periods and geographies. In this study, pioneering studies in terms of the development of synchronic charts were examined by comparing them with each other. In this context, a total of five examples from England, the USA and Turkey were considered. By analyzing the time-spatial scopes, preparation techniques and theoretical approaches to the phenomenon of time of the examined synchronic charts, an attempt was made to reveal the course of the tra-

Makale Geliş Tarihi: 23.08.2024. Makale Kabul Tarihi: 13.01.2025.

Araştırma Makalesi / Künye: DÖNMEZ, Ayşegül, KIZIL, Ömür. “İngiltere, ABD ve Türkiye’de Hazırlanan Öncü Senkronik Tarih Şeridi Örneklerinin Karşılaştırılması”. Gazi Aka-demik Bakış Dergisi (GABD), 18/36, (Haziran 2025): s. 199-214. DOI: 10.19060/gav.1719153

* Bu çalışma Ayşegül Dönmez ve Ömür Kızıl’ın Doktora Tezlerinden üretilmiştir.

** Dr., Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi, E-mail: adonmez@gazi.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5074-6295.

*** Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, E-mail: omurkizil@outlook.com, ORCID: 0000-0002-9181-5437.

dition/traditions of creating synchronic charts in different geographies. When the results are examined from a broad perspective, it is understood that the emergence of synchronic charts and their development are closely related to the development of the philosophies of time and space, and the developments in the fields of cartography and printing. The examples examined show that in all studies, time is approached in terms of “absolute” and “mathematical” time. The approaches of the examined studies to space/geography differ according to the visualization technique adopted. While the concern to represent space is felt in the studies prepared with the table format (e.g. Jefferys), the studies using the flow metaphor lack the concern to represent space visually. What both schools have in common is that they exhibit a manipulative approach that lacks an absolute perception of space, despite the important developments in geography, spatial perception and cartography during the period in which they were formed. The manipulation in question demonstrates a Eurocentric approach to history.

Key Words: Synchronological chart, comparative, timeline, histomap, history teaching.

Giriş

Karşılaştırma; Türk Dil Kurumu sözlüğünde “kişi ve nesnelerin benzer veya aynı yanlarını incelemek için kıyaslamak, mukayese etmek şeklinde tanımlanmıştır.¹ Günlük hayatta farkında olarak ya da olmayarak sık sık karşılaştırmalar yaparız. Her alanda olduğu gibi eğitim alanında da karşılaştırmalar yapılmaktadır. Karşılaştırma yapmak, karşılaştırılan çalışma alanlarının daha anlaşılır olmasını sağlamakta ve bunlar hakkında daha çok şey bilmeye yardımcı olmaktadır.² Tarih alanında da antik çağlardan beri karşılaştırmalar yapıldığı bilinmektedir.

Tarih çok geniş bir zaman ve alanı kapsar. Günümüzden 50 yıl öncesi de 5000 yıl öncesi de tarihin kapsamındadır. Bu kadar geniş bir zamana ait bilgileri öğretebilmek ve öğrenebilmenin zorluğu zaman içinde çeşitli yöntemleri tarih eğitimine dâhil etmiştir. Bunlardan birisi de karşılaştırmalı tarih yöntemidir. Karşılaştırmalı tarih; “olayların, olguların, kurum ve kişilerin, fikirlerin kendi zamanındaki özgüllüğünü, özgünlüğünü ve farklı zamanlarda farklı mekânlardaki etkilerini ortaya koymada yardımcı olan” yöntemidir. Geçmiş zaman, mekân ve coğrafi sınırları aşarak bütün özgünlüğü ve özgüllüğü ile anlamak karşılaştırmalı tarih yöntemi sayesinde mümkün olabilir. Tarihi olaylar/olgular karşılaştırma yapılarak sadece siyasi ve askeri açıdan değil çok katmanlı bir şekilde ekonomik, kültürel, coğrafi, sosyal açılardan da incelenerek daha iyi öğrenilebilir ve öğrenilenlerin kalıcılığı artırılabilir.

Tarih yazıcılığında on dokuzuncu yüzyıla kadar insanı ve toplumun genel yapısını ele almayan, daha çok kahramanlar, hanedanlar, büyük zaferler, büyük işler ekseninde, kronolojik olarak ve neden-sonuç ilişkisi içinde siyasi ve askeri olayları konu edinen bir anlayış süregelmiştir. 19.yy’a gelindiğinde tarih yazıcılığında Fransız devrimiyle beliren milliyetçiliğin etkisiyle ulusalcı

1 Türk Dil Kurumu Sözlükleri Resmi İnternet Sayfası, <https://sozluk.gov.tr/>

2 Gürcan Ültanır, *Karşılaştırmalı Eğitim Bilim; Kuram ve Teknikler*, Eylül Yayınları, Ankara 2000, s. 1.

bir yaklaşım giderek kendini göstermeye başlarmıştır. 20. yy tarih yazımı ise önceki asır tarih yazımına bir başkaldırı olarak ortaya çıkmıştır. Bu yüzyılda tarih, psikoloji, sosyoloji, felsefe gibi birbiriyle ilişkili disiplinlere bütüncül yaklaşılarak hepsi sosyal bilim olarak görülmüştür. Birinci Dünya Savaşı’ndaki yıkım toplum hayatında belirgin bir biçimde değişikliklere yol açarken tarih yazımı da bundan etkilenmiş ekonomi önem kazanırken ulusçu tarih gerilemiştir. Yalnız dünle ilgilenen idioğrafik tarih bugüne de ilgi duymaya ve çalışmalarını siyasal tarihten ekonomik ve sosyal tarihe kaydırarak, dünü, bugünü daha iyi anlamanın bir yolu olarak okumaya başlamıştır.³ Yirminci yüzyılda tarih araştırmalarının kapsamında çok önemli bir gelişme meydana gelmiş, tarihçinin ilgisi bireyden kitlelere, bireysel başarı ya da başarısızlığın en belirgin bir biçimde görüldüğü kamu hayatıyla ilgili olaylardan, yüzyıllar boyunca sıradan insanların kaderini değiştiren temel yapısal dönüşümlere kaymıştır.⁴

Bu gelişmeler karşılaştırmalı tarih yöntemine doğru bir evrilmeyi gerekli kılmıştır. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, karşılaştırmalı tarih çalışmaları 1960’larda ekonomi tarihçileri ve kendi özel alanlarındaki demograflar tarafından kullanılmaya başlanmakla birlikte, tarihi anlamanın daha geniş bir yolu olarak, araştırma yöntemi temelde tarih sosyologları tarafından geliştirilmiştir. Karşılaştırmalı yöntem, deneysel yöntem gibi, açıklamaların geçerliliğini test etmek için sistematik olarak kanıt toplama aracıdır. İçerik olarak ele alındığında ise karşılaştırma yönteminin esnekliği etkileyicidir. Ulusal çerçevenin ötesine bakmayı ve belirli sorunları, kümeleri veya yapıları ortak bir sorunsal ile birbirine bağlanan en az iki farklı bağlamda konumlandırmayı içerir, çoğu durumda üçüncül karşılaştırmalar da buna dâhil olur. Buna karşılık tarihçiler, karşılaştırılan iki olguyu daha iyi karakterize etmeye ve nedensel analizdeki benzerlik ve farklılıklara bakmaya çalışırlar. Karşılaştırmının metodolojik avantajlarından biri, Avrupa veya dünya tarihinin daha geniş tarihsel sentezlerinde çoğunlukla örtük olanı açıklığa kavuşturmasıdır.^{5,6}

Tarihçi için, araştırma konusunu belirlemek, başlangıçta var olan az bilgiyle yola çıkmak, çoğalan bilgiyi tasnif etmek, önyargılardan uzak olarak çalışmanın seyrini planlamak konusunda tarafsız çalışma zemini oluşturmak temel hareket noktalarıdır. Tarihçi önyargı ve ideolojilere hizmet etmeden tarihi yapana sadık ve güncelden geriye bakarak bir yorum oluşturmak zorundadır. Tarihçi elindeki konu ya da haberin doğruluğunu sağlamak adına bütün sebepler hakkında bilgi sahibi olmalı, gerçek bir araştırmayla, amaç-

3 Ramazan Yelken. *Tarih Sosyolojisi*, Vadi Yayınları, Ankara, 2007, s. 14.

4 John Tosh. *Tarihin Pesinde: Modern Tarih Çalışmasında Hedefler, Yöntemler ve Yeni Doğrultular* (Çev. Ö. Arıkan), Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul, 2005, s. 88.

5 Heinz-Gerhard Haupt, “Comparative history—a contested method”, *Historisk Tidsskrift*, Sayı: 127, 2007, s. 700-701.

6 W.H. Sewell, “Marc Bloch and the logic of comparative history”, *History and Theory*, Sayı: 6, 1967, s. 208-218.

lanan doğruya ulaşmaya gayret etmelidir. Bunu sağlamanın yollarından biri olarak karşılaştırma yöntemi üzerinde durulması gereken bir metot olarak öne çıkmaktadır. Küreselleşen dünyada toplum sürekli değişen, dönüşen ve farklılaşan bir yapıya sahiptir. Her dönemsel olgunluk bir tarih kaydı olarak süreçte yerini alır. Bu bakımdan toplumları anlamak için şüphesiz tarihten yararlanmak, bunu yaparken de geçmişin iyi ve kötüsünü, hata ve doğrusunu analiz etmek gerekir. Bizim geleceği planlamak adına, geçmişin hataları ve doğrularını değerlendirmek ve bunlardan ders çıkarmak yolunu tercih etmemiz fayda sağlayıcı olacaktır. Zira toplumun dönüşümü benzer değişkenleri elde etmemize engel olabilir fakat karşılaştırmalı çalışmalar etkileşim ana unsurlarını görmemizi sağlar.⁷

Bir karşılaştırmının uygunluğu seçilen sorunun belirlenmesine bağlıdır. Bunun için karşılaştırmada seçilen sorun/olgu önemlidir. Burada karşılaştırılan birimlerin aralarındaki ayrımları anlamlı kılacak yeterlilikte ortak yönlerinin olması yapılan karşılaştırmının sonucunu ve varılan yargıyı daha anlamlı kılacaktır. Tarihi olaylar, tek düzlem üzerinde ard arda gerçekleşmez farklı çevrelerde hem birbirini takip edip hem de yan yana var olması ile gerçekleşir. “Karşılaştırmalar hem diyakronik (dikey kronolojik) hem de senkronik (yatay) olarak yapılabilir. Diyakronik tarihsel öncül ve ardıllarla yapılır. Senkronik ise çağdaş farklı coğrafyalarla eş zamanlı tarihsel süreçleri ele alır. Bir diğer senkronik değerlendirmede benzer evreleri ve gelişim aşamalarını geçiren olgular farklı zamanlarda olsalar da karşılaştırılabilirler.”⁸

İşte bu noktada çalışmamızın konusu olan senkronik tarih şeritleri de geçmişin daha iyi anlaşılabilmesi için karşılaştırma yapma imkanı vermesi açısından önemlidir.

İngiltere, ABD ve Türkiye’de Hazırlanan Öncü Senkronik Tarih Şeridi Örneklerinin Karşılaştırılması

Bu çalışmada; İngiltere, ABD ve Türkiye’de hazırlanan tarihi niteliğe haiz beş adet örnek senkronik tarih şeridi çalışması birbirleriyle karşılaştırılarak incelenmiştir. Bu bağlamda şeritlerin özellikleri, zaman-mekansal kapsamaları, hazırlanma teknikleri ve zaman olgusuna yönelik kuramsal yaklaşımları analiz edilerek, senkronik tarih şeridi oluşturma geleneğinin/geleneklerinin farklı coğrafyalardaki entelektüel anlayışlar içerisindeki seyri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

7 Ömer Ali Keskin, “Küreselleşen Dünyada Karşılaştırmalı Tarih Eğitimi ve Çalışmalarının Gerekliliği”, *III. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu*, Haziran 2014, Sakarya 2014, s. 63, 64.

8 Keskin, aynı yer.

Tablo: 1. Araştırma kapsamında karşılaştırılan senkronik tarih şeritleri

Senkronik Tarih Şeridi	Yıl	Hazırlayan	Ülke
<i>A Chart of Universal History</i>	1753	Thomas Jefferys	İngiltere
<i>A New Chart of History</i>	1769	Joseph Priestley	İngiltere
<i>Synchronological Chart</i>	1871	Sebastian C. Adams	ABD
<i>Histomap</i>	1931	John Sparks	ABD
<i>Tarih Öncesi ve Tarih Çağlarının Mukayeseli Zaman Tablosu</i>	1946	Hamit Zübeyr Koşay	Türkiye

Araştırma kapsamında incelenen senkronik tarih şeritlerine ilişkin genel bilgiler Tablo: 1’de sunulmuştur. Tablo 1’de görüldüğü üzere araştırmaya konu edilen senkronik tarih şeritleri, 1753-1946 yılları arasında hazırlanan örneklerdir. Bunların ikisi Birleşik Krallık, ikisi ABD ve biri Türkiye’deki çalışmalardır. Araştırmaya konu edilen çalışmaların belirlenmesinde; ait oldukları dönem, özgünlük ve bölge kriterleri etkili olmuştur. Türkiye’den seçilen örnek, diğer coğrafyalarda hazırlanan çalışmalara göre özgün nitelikler barındırmasa da bölgenin ilk örnek çalışması olması sebebiyle çalışmaya dahil edilmiştir.

Araştırmaya konu edilen senkronik tarih şeritlerinin seçiminde alan açısından önemli olan kriterler göz önünde bulundurulmuştur. Bu kriterler üç temel başlık altında toplanabilir. Çalışmaların seçiminde dikkat edilen ilk kriter; tarihsel özgünlük ve dönem temsiliyetidir. Çalışmanın kapsadığı dönem ve coğrafya, seçilen örneklerin özgünlük taşımasında belirleyici bir faktör olmuştur. Örneğin, Thomas Jefferys’in 1753 tarihli çalışması, Avrupa’da tarihsel verilerin ilk kez tablolar halinde düzenlenip görselleştirilmesiyle dikkat çekerken; Joseph Priestley’in 1769 tarihli “A New Chart of History” başlıklı çalışması, zamanı mutlak bir formda sunarak modern tarih şeritlerinin temelini atar.

İkinci kriter ise çalışmaların alana getirdiği metodolojik yenilik ve teknik katkılardır. Örneğin; Sebastian C. Adams’ın 1871 tarihli senkronolojik çizelgesi, öğretim materyali olarak kullanılabilir şekilde tasarlanan ilk örnek olması ve ilk kez zengin bir görselleştirme sunmasıyla dikkat çekerken; John Sparks’ın 1931 yılında yayınladığı “Histomap”, binlerce yıllık tarihi tek bir akış metaforu üzerinden özetleme girişimiyle, popüler tarih anlayışının senkronik tarih şeridi çalışmaları içerisindeki öncüsü olmuştur.

Çalışmaların belirlenmesinde kullanılan üçüncü kriter ise kapsam ve erişilebilirliktir. Seçilen örneklerin hem zaman hem de mekân boyutunda geniş bir kapsama sahip olması, çalışmaların tarihi olayların ve uygarlıkların gelişimlerini yansıtmaya kapasiteleri ve araştırmacılar açısından alan yazın içerisindeki erişilebilirlikleri, son kullanıcı olarak değeri-

görsel

dirilebilecek olan öğretmen ve öğrencilerin çalışmalara ulaşabilme durumları göz önünde bulundurulmuştur. Bu açıdan geniş bir kullanıcı kitlesine erişebilme imkanına sahip olan çalışmalar diğer kriterler de göz önünde bulundurularak çalışmaya dahil edilmiştir.

Tablo: 1’de de görüldüğü üzere, söz konusu tarih şeritleri bu ülkelerde öncü örnekler olarak hazırlanmışlardır. Türkiye’den alınan örnek ise ABD’de hazırlanan “Histomap” başlıklı çalışmanın uyarlamasıdır, ancak Türkiye açısından öncü bir çalışmadır. Bu çalışmaların öncü olarak nitelendirilmesinde, çalışma alanında, ait oldukları coğrafyada önemli yenilikler veya temel kavramlar sunmuş olmalarına dayanmaktadır. Öncü çalışmalar, genellikle belirli bir disiplinde yeni bir gelenek başlatır, önemli bir metodolojik farkınlık yaratır veya farklı coğrafyalarda belirgin etkiler bırakır. Bu bağlamda, senkronik tarih şeritleri için öncü olarak tanımlanan bu örnekler; zaman algısı, mekânın temsili ve tarihi olayların görselleştirilmesinde devrim niteliğinde özellikler sunmalarıyla birlikte, tarihsel ve entelektüel değişimleri yansıtmaya yetenekleri bakımından kendilerinden sonra gelen çalışmaları etkilemiş olan çalışmalardır. Bunun yanında her biri hazırlandığı coğrafyada önemli bir gelenek yaratması veya başka bölgelerde benzer çalışmaları tetiklemesi bakımından ulusal veya uluslararası etkilere sahip örneklerdir. Bunlara ek olarak; tarihi mutlak zaman, homojen zaman veya akış metaforuyla ele alarak zaman algısına yeni bir boyut kazandıran çalışmalardır. Tüm bu boyutlarıyla değerlendirildiğinde bu araştırmaya konu edilen örnek tarih şeritlerinin hazırlandıkları coğrafyalarda, kendilerinden sonra gelen çalışmaları etkileyen öncü niteliklere haiz oldukları söylenebilir.

Alan yazında tarih konularına senkronik yaklaşım ve senkronik tarih şeritleri ile ilgili çok sayıda çalışma mevcuttur. Örneğin tarih konularına senkronik yaklaşım modeli ve ölçekli senkronik tarih şeridi geliştirme tekniklerinin ele alındığı bir çalışmada; 1789-2018 yılları arasında Avrupa, Türkistan, Ortadoğu ve Kuzey Afrika coğrafyalarında gerçekleşen tarihi süreçleri ölçekli şekilde zaman-mekansal olarak haritalayan senkronik tarih şeritleri sunulmuş ve tarih konularının öğretimi açısından önerilmiştir.⁹

Tarih konularının senkronik bir anlayış içerisinde ele alınma anlayışının gelişme sürecinde İncil gibi dini metinlerin incelenmesi de etkili olmuştur. İncil incelemeleriyle ilgilenen bir çalışmada David L. Dungan tarafından paralel metinlerin incelenmesi ve karşılaştırılması konularına dair sunulan yöntemsel perspektif; senkronik tarih şeritleri oluşturulması açısından önemli fikirler sunmaktadır.¹⁰

9 Ö. Kızıl-C. Dönmez, “Tarih Konularının Öğretiminde Senkronik Yaklaşım Modeli ve Ölçekli Senkronik Tarih Şeritleri”, *International Journal of New Approaches in Social Studies*, Cilt:4, Sayı:2, 2020, ss.285-308.

10 David L. Dungan, *A History of the Synoptic Problem*, Yale University Press, 1999.

Tarih konularının senkronizasyonuna kuramsal çerçeveden ve zaman algısı perspektifinden yaklaşan önemli bir çalışma da V. Ogle tarafından kaleme alınan “Zamanın Küresel Dönüşümü: 1870-1950” başlıklı eserdir.¹¹ Bu çalışmada, 19. Ve 20. yüzyıllarda zamanın küresel olarak senkronize edilmesi için yapılan çabalar incelenmiş ve bu sürecin tarih yazımında kullanılan zamansal çerçeveler üzerinde yarattığı etkiler ortaya konulmuştur. Bu yönüyle, senkronik zaman şeritlerine kuramsal temel oluşturan zaman algısı ile ilgili hususlar açısından önemli olduğu söylenebilir.

Tarih yazımında senkronizm meselesini konu edinen ve senkronizmin tarih yazımına metodolojik etkilerine odaklanan bir başka çalışma da Helge Jordheim tarafından kaleme alınmıştır. Yazar bu çalışmada farklı kültürlerde ve zaman dilimlerinde meydana gelen olayların birbirleriyle uyumlu hale getirilerek incelenmesi ve karşılaştırılması süreçlerini tarih yazımı açısından ele almaktadır.¹²

D. Rosenberg ve A. Grafton tarafından kaleme alınan “Cartographies of Time” başlıklı eser, senkronik tarih şeritlerinin gelişim sürecini konu edinen en kapsamlı çalışmadır. Rosenberg ve Grafton, bu çalışmalarında Eusebius’un kronik tablolarından başlayarak günümüzdeki dijital çalışmalara kadar çok sayıda örnek üzerinden senkronik tarih şeritlerinin gelişim sürecinin tarihini ayrıntılı bir şekilde ortaya koymuşlardır.¹³ Oldukça kapsamlı ve hacimli bir çalışma olan bu eser, alan yazın içerisinde yöntem ve konuya yaklaşım açısından bu araştırmaya en benzer çalışmadır. Bu çalışmanın da önemli kaynakları arasında yer almaktadır. Ancak bu araştırma, öncü çalışmaların birbirleriyle karşılaştırılmasına odaklanan çalışma alanı ve yöntemi bakımından Rosenberg ve Grafton’ın kapsamlı eserinden ayrılmaktadır.

Ulaşılan alan yazında, senkronik tarih şeritleri ile ilgili çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda daha çok meselenin tarih yazımı üzerindeki kuramsal ve metodolojik etkilerinin ön plana alındığı; ancak Rosenberg ve Grafton’ın çalışması dışında senkronik tarih şeritlerinin gelişimi, farklı coğrafyalarda ortaya çıkan geleneklerin karşılaştırılması vb. konuların konu edilmediği görülmektedir. Bu çalışma, tarih yazımı ve öğretimi bağlamında senkronik tarih şeritlerinin entelektüel gelişimini izleme; çizelgelerin evrimi, felsefi ve teknik boyutlarının incelenmesi açısından bir köprü oluşturma, farklı ülkelerdeki tarihsel anlayış ve çizelgeleme geleneklerinin çeşitliliğini ortaya koyma amaçlarına hizmet etmektedir. Çalışmanın bu yönüyle alan yazına katkı sağlayacağı ümit edilmektedir.

11 V. Ogle, *The Global Transformation of Time: 1870–1950*, Harvard University Press, 2015.

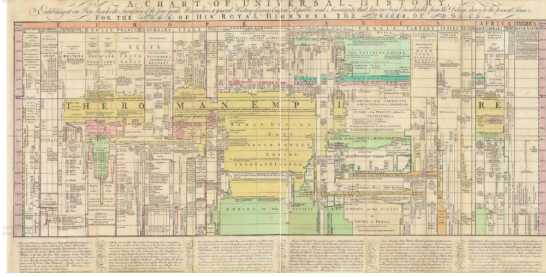
12 H. Jordheim, “Synchronizing the World: Synchronism as Historiographical Practice, Then and Now”, *History of the Present*, Cilt:7, Sayı:1, 2017, ss. 59-95.

13 D. Rosenberg-A. Grafton, *Cartographies of time*, Princeton Architectural Press, New York 2010

gax

İngiltere

İngiltere’de hazırlanan ilk öncü tarih şeridi, Fransa’da Jean-Louis Barbeau de la Bruyere’nin 1750 yılında yayımladığı “*The Mappemonde Historique*”ten (Tarihi Dünya Haritası) esinlenerek, Thomas Jefferys tarafından 1753’te hazırlanan “*A Chart of Universal History*” (Evrensel Tarih Şeridi) başlıklı çalışmadır. Jefferys’in çalışması, büyük ölçüde Bruyere’in çalışmasının İngilizce uyarlaması olsa da Kıta Avrupası’nda ortaya çıkan zaman-mekansal veriyi görselleştirme tekniklerinin Birleşik Krallık entelektüel çevrelerine girişi açısından önemlidir.

Şekil 1. A Chart of Universal History (Evrensel Tarih Şeridi, 1753)¹⁴

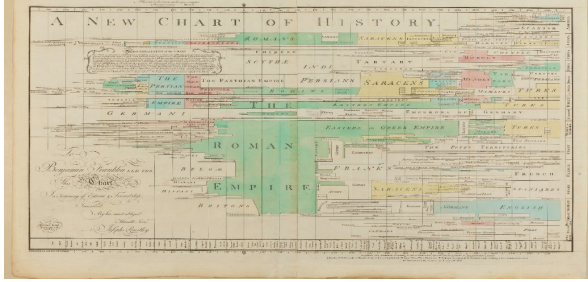
Jefferys’in tablosu özet niteliğinde olup, tüm veriyi tek ve tamamı görülebilir bir düzlem üzerinde sunmaktadır. Şekil: 1’de görüldüğü üzere bu çalışmada MÖ 2000 – MS 1750 tarih aralığı ele alınmıştır. Bu tarih aralığında ele alınan coğrafyalar ise Avrupa, Asya, Afrika ve Amerika’dır.

Jefferys, indeksli hücreler oluşturarak, çizelgeyi süreklilik arz eden bir alan haline getirmiştir. Yalnızca tarihler vermeyip, onları sezgisel bir formatta sunmuştur. Örneğin Büyük İskender’in imparatorluğunun coğrafi olarak geniş, ancak kısa ömürlü olduğu; Bizans’ın uzun ömürlü olduğu; Roma ve Osmanlı İmparatorluklarının ise hem coğrafi olarak geniş hem de uzun ömürlü oldukları görsel olarak sunulmuştur. Söz konusu görsel form izlendiğinde ulusların tarih boyunca devam ettiği, imparatorlukların ise zaman akışı içerisinde bir ada ya da takımada gibi uzandığı görülmektedir.¹⁵ Bu yönüyle çalışmanın görsel formatı, Bruyere’in kullandığı format ile aynıdır.

Onsekizinci yüzyılda bu alanda çalışan bir diğer önemli İngiliz ise Joseph Priestley’dir. Priestley, Thomas Jefferys ve Nicolas Lenglet du Fresnoy’un çalışmalarından büyük ölçüde faydalanmıştır. Tasarımını Newton’ın zamanının “görsel canlandırması” olarak adlandıran Priestley, 1765’te “*Chart of Biography*” (Biyografi Çizelgesi); 1769’da ise “*A New Chart of History*” (Yeni Bir Tarih Şeridi) başlıklı çalışmalarını yayımlamıştır.

14 Thomas Jefferys, A Chart of Universal History (Evrensel Tarih Şeridi), 1753, https://pjdodnel.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/11/priestley_lecture_wresponse-copy-5.png (Erişim tarihi: 25.05.2024)

15 Rosenberg-Grafton, a.g.e., s.116.

Şekil 2. A New Chart of History (Yeni Bir Tarih Şeridi, 1769)¹⁶

Biyografi çizelgesinde 3000 yıllık zaman dilimi içerisinde 2000 ünlü tarihi karakter, tarih çizelgesinde ise 78 devletin zaman-mekan içerisindeki dağılımı verilmiştir. Bu araştırma kapsamında incelenen 1769 tarihli “Yeni Bir Tarih Şeridi” başlıklı çalışmada MÖ 1200 – MS 1750 yılları arasında varlık göstermiş olan devletlerin ve toplulukların zaman-mekansal dağılımlarını göstermiştir. Tarih şeridinin kapsadığı coğrafyalar; İskandinavya, Polonya, Rusya, Büyük Britanya, İspanya, Fransa, İtalya, Avrupa Türkiye, Almanya, Asya Türkiye, İran, Hindistan, Çin, Afrika ve Amerika’dır.

Çalışmanın görsel formatı, Bruyere’in kullandığı formata benzemektedir. Ancak öncülünden ayrıldığı en önemli özellik yukarıda da belirtildiği üzere zamana mutlak bir formda yaklaşımıdır. Priestley, kronograf öncüllerinin aksine zamanın homojenliği olarak adlandırılabilir olan tekdüzelikte ısrarcı olmuş ve her yüzyılı, barındırdığı önemli olayların derecesine bakmaksızın eşit aralıklarla sunmuştur.¹⁷ Yani hiçbir olayın yer almadığı yüz yıllık bir zaman aralığı, Birleşik Krallık için önem arz eden olayların yaşandığı yüzyıl ile aynı miktarda yer kaplamaktadır. Bu yönüyle zamanın akışı hususunda objektifliği sağladığı söylenebilir. Ancak zaman konusunda yakalanan bu objektiflik karşısında mekansal temsil için aynı şeyleri söylemek mümkün değildir.

Priestley’in çizelgesi, göreceli yerleştirmeden dolayı bir coğrafi harita özelliği barındırmamaktadır. Örneğin Almanya ile Fransa arasında İtalya; Çin ve Güney Amerika arasında Mısır vardır. Çoğu durumda coğrafyalara ayrılan boyutlar da yanıltıcıdır. Örneğin İtalya için ayrılan alan, Hindistan için ayrılandan fazladır. Çizelgenin Roma merkezli çizildiği, Roma’nın Dünya tarihinin ve coğrafyasının kalbine yerleştirildiği düşünülürse; Avrupa merkezli bir manipülasyon barındırdığı söylenebilir.

Priestley’in çalışmalarında, tarihi düşünce ve grafikteki gelişmelerin yarattığı yeni form birleşerek diğer araştırmacılara yeni fikirler sunmuştur.¹⁸ Bu yönüyle de modern zaman şeritlerinin oluşturulması hususunda yardımcı olduğu söylenebilir. Ama bizim çalışmamız açısından da arz ettiği en büyük önem, onun 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başlarında pedagojik

16 Joseph Priestley, A New Chart of History, 1769, https://en.wikipedia.org/wiki/A_New_Chart_of_History (Erişim tarihi: 25.05.2024)

17 Lynn Hunt, *Measuring time, making history*, Central European University Press, Budapest 2008, s. 37-38.

18 Rosenberg-Grafton, a.g.e.

literatüre de girmiş olmasıdır.¹⁹ Öncüllerinin aksine, onun çalışmaları eğitim-öğretim ortamlarına ve süreçlerine de yansımalarla bulunmuş ve tarih şeritlerinin bir öğretim aracı olarak kullanılması üzerinde etkili olmuştur. Priestley'e göre; tarih şeridi, tarihi bilgiyi mekanikleştirme hususunda mükemmel bir araçtır, ancak tarihin kendi resmi değildir. Yani bu anlayışa göre tarih şeridi, tarihi olay ve olgulara ilişkin bilgilerin yeniden yapılandırılması ve onlara görsel bir form kazandırılması şeklinde de tabir edilebilir. Çalışmanın tarihi olay ve olguların okunmasındaki rolüne değinen Priestley, bu hususta şunları söylemiştir:

Priestley'in çalışmaları, ardılları açısından etkili bir örnek teşkil etmiştir. Sonraki çalışmalarda her yayıncı kendi çizelgelerindeki yenilikleri öne sürmeye çalışmasına rağmen; Priestley'deki varyasyonlardan daha fazlasını sunamamışlardır. Ancak yine de özgün eserlerin varlığından söz edilebilir. Fransız araştırmacı Condorcet'nin 1790'larda yayımladığı çalışma buna örnek olarak gösterilebilir. Condorcet'nin çalışması, Priestley'in çalışmalarının dayandığı kronolojik senkronizmden farklı bir prensibe dayanmaktadır. Bu çalışmada farklı ulus ve kültürlerin eşdeğer sosyal gelişim aşamalarına ulaşma süreçleri konu edilmiştir. Condorcet'nin fikri özgün olmakla birlikte, sosyal gelişim süreçlerinin hangi kriterlere ve verilere göre belirlenmekte olduğu objektif kriterlerden yoksundur.

Amerika Birleşik Devletleri

Jefferys'in Kıta Avrupası'ndan alarak İngiliz kültür çevrelerine naklettiği ve Priestley'in geliştirmiş olduğu teknik, Anglo-Sakson kültür havzasının etkisindeki başka coğrafyalarda kullanılmaya ve geliştirilmeye devam etmiştir. Örneğin Güney Carolina'da yaşayan fizikçi, tarihçi ve politikacı David Ramsay'in 1811 yılında "Historical and Biographical Chart of United States" başlıklı çalışmasının, büyük ölçüde önceki çalışmaların ve eski İngiliz kolonilerine ait haritaların kombine edilmesinden meydana geldiği söylenebilir.²⁰ Ancak Jefferys ve Priestley'in çizgisi tek başına devam etmemiştir. "Zamanın akışı" tekniği ile hazırlanan çalışmalar da ABD gibi farklı coğrafyalarda görülmüştür.

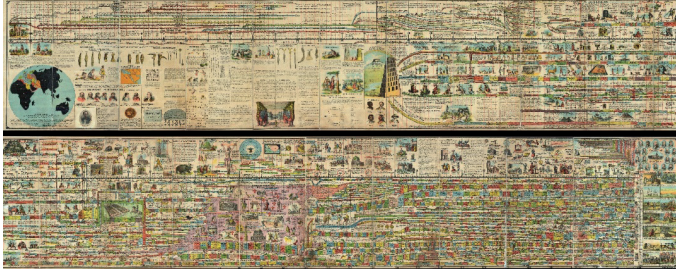
19. yüzyılda eğitim bilimleri literatürüne giren Priestley'in çalışmasının ardından, aynı yüzyıl içerisinde doğrudan eğitimciler tarafından da benzer çalışmaların yürütülmeye başlandığı görülmektedir. Hem bir misyoner hem de bir öğretmen olan Sebastian C. Adams, 1871 yılında "Synchronological Chart" (Senkronolojik Çizelge) başlıklı, otodidaktik ve kendi içinde bir ders kitabı olabilecek kadar zengin bir çalışma ortaya koymuştur.^{21,22} Temel olarak içerisinde bulunduğu yüzyılın "zaman akışı" tekniğine göre hazırlanan bu çalışma, doğrudan eğitim amaçlı olması ve bir eğitimci tarafından hazırlanması bakımından önem taşımaktadır.

19 Rosenberg-Grafton, a.g.e., s.122-123.

20 Rosenberg-Grafton, a.g.e.

21 Sebastian Adams, *Adams synchronological chart of map of history: teacher's guide*. Master Books.Adams, Arkansas 2007.

22 Rosenberg-Grafton, a.g.e.

Şekil 3. Synchronological Chart (Senkronolojik Çizelge, 1871)²³

Şekil: 3’te görülen senkronik tarih şeridi, bugün hala ticari kopyalarına ulaşılabilen popüler bir çalışmadır. Adams, tarih şeridini Hristiyan geleneğinde yaradılış olarak kabul edilen MÖ 4004 yılıyla başlatmıştır. Bu açıdan Strass’ın çalışması ile benzerlik taşıdığı ve seküler bir karakterde olmadığı söylenebilir. Bu durum, tarih şeridinin milattan önceki çağlar boyunca yaşayan peygamberlerin (Hz. Adem’den Hz. İsa’ya kadar) gösterildiği bir şeritle daha açık bir şekilde görülmektedir. Çalışma 1870’lere kadar olan gelişmeleri ve kurulan/yıkılan devletleri göstermektedir. Görsellik açısından en zengin çalışmalar arasında olduğu söylenebilir.

Adams’ın çalışmasında zaman eşit aralıklı mutlak bir formda sunulmuştur. Ancak şerit, obektif mekansal temsil bir yana mekansal temsilden neredeyse tamamen yoksundur. Belirli bir coğrafya veya mekanda gerçekleşen gelişmeleri sunma gayesi güdülmeyeceği, tıpkı Strass’ın çalışmasında olduğu gibi “toplulukların tarihi” anlayışının benimsendiği söylenebilir. İçerik açısından getirdiği önemli yeniliklerden birisi tarih öncesi devirler olan Taş ve Maden devirlerinin bu çalışmada görsellerle ve yazılarla temsil edilmesidir. Ancak Hristiyan yaradılış inancına ait takvim ile bu tarih öncesi devirlerin tarihleri arasındaki uyumsuzluk, 21. yüzyıldan bakıldığında dikkat çeken bir hata olarak ön plana çıkmaktadır. Taş devirlerinden sonra ise Kenan, Mısır, Babil, Yunanistan ve Çin’de yer alan toplulukların tarihleri ile beş farklı koldan bir akış başlatılmaktadır. İlerleyen sütunlarda Lidya gibi farklı coğrafyalara ait yeni akış çizgileri de şeride dahil olmaktadır. Bu akış şeritleri, ilerledikçe dallara ayrılmakta ve yeni ortaya çıkan topluluklar ve devletler bu suretle görselleştirilmektedir. Nehir gibi kollara ayrılan pekçok şerit (Yunan, Küçük Asya vb.), daha sonra Roma İmparatorluğu havzasında birleşerek adeta bir denize dönüşmekte, Roma’nın tarih sahnesinden çekilmesiyle bu denizden yeni nehirler (akış) doğmaktadır. 19. Yüzyıla yaklaştıkça, müellifin sahibi olduğu bilgi zenginliğine bağlı olarak ayrıntıların ve paralel şeritlerin sayısının arttığı görülmektedir.

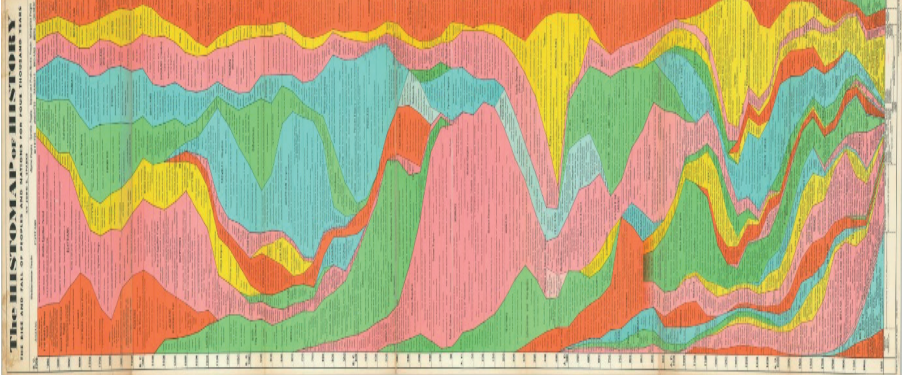
Eğitimcilerin nadiren de olsa görülen ilgisine rağmen, pek çok dikkat çeken senkronoloji çalışması amatörlerden gelmiştir. “Histomap” adı veri-

görsel

Akademik
Bakış
209
Cilt 18
Sayı 36
Yaz 2025

23 Sebastian Adams, Adams Synchronological Chart, 2007, https://en.wikipedia.org/wiki/Adams_Synchronological_Chart_or_Map_of_History#/media/File:Adams_Synchronological_Chart,_1881.jpg (Erişim tarihi: 25.05.2024)

len ünlü çalışma, eğitimli bir tarihçi tarafından değil, Amerikalı bir fabrika müdürü olan John Sparks tarafından hazırlanmıştır.²⁴ Sparks'ın 1931 yılında yayımladığı (sonraki yıllarda güncellemelerle geliştirilmiştir) ve ülkemizde de ilgi gören çalışması, 4000 yıllık Dünya tarihini konu edinmektedir.

Şekil 4. Histomap²⁵

Şekil: 4'te görüldüğü üzere, Sparks "akış metaforu" olarak isimlendirilen tekniği kullanmıştır. Çalışmada MÖ 2000 – MS 1955 yılları arası konu edilmiştir. Şerit, Strass ve Adams'ın örneklerinde de olduğu gibi mutlak bir mekan anlayışından yoksun olup, mekanlardan ziyade toplulukların tarihini sunma amacı taşımaktadır.

Şeridin başındaki akış; Egeliler, Mısırlılar, Hititler, Amoritler, İranlılar, Hintliler, Hunlar ve Çinlilerin yer aldığı paralel sütunlarla başlamaktadır. Topluluklara ek olarak hanedan değişimleri de süreç içerisinde verilmektedir. Devletlerin/toplulukların güçlenip dünya siyasetinde etkili oldukları zaman dilimlerinde şeritlerinin genişletildiği; zayıfladıkları dönemlerde daraltıldığı; yok oldukları dönemde de şeritlerinin yarıda kesildiği ve yerlerinin başka topluluklara ait şeritler tarafından doldurulduğu görülmektedir. Ancak devletlerin ve uygarlıkların Histomap'te kapladığı alanın belirlenmesinde kullanılan kriterler belirgin olmayıp, büyük ölçüde subjektif ve güvenilir değildir. Roma İmparatorluğu'nun altın çağı genişleyen Roma sütunundan dolayı anlaşılırdır. Ancak sütun genişliklerinin belirlenmesinde izlenen metot ve kriterler muğlak olup; Roma İmparatorluğu'nun arz ettiği belirginlikten yoksun olan bölümlerde belirsiz bir durum ortaya koymaktadır.

Sparks'ın çalışmasının²⁶; ilköğretim ve ortaöğretim öğrencileri için ağır bir içerik barındırması ve büyük boyutu sebebiyle ders materyali olarak kullanımı uygun olmayabilir.

²⁴ Rosenberg-Grafton, a.g.e., s.217-219.

²⁵ John Sparks, Histomap, 1931, <https://goster.co/galeri/histomap-8778/> (Erişim tarihi: 25.05.2024).

²⁶ John B. Sparks, Histomap, 1931, <https://goster.co/galeri/histomap-8778/> (Erişim tarihi: 25.05.2024)

Türkiye

Türkiye’de senkronik tarih şeridi ile ilgili çalışmalar geç bir dönemde başlamış, oldukça kısıtlı bir çevrede kalmış ve yaygınlaşmamıştır. Bu sebeple incelemeye konu edilebilecek yalnızca bir örnek dikkat çekmektedir.

Ülkemizde gerçekleştirilen ilk “senkronik tarih şeridi” çalışması 1943-1946 yılları arasında rastlamaktadır. 1943 yılında gerçekleştirilen II. Milli Eğitim Şurası’nda tarih eğitiminin ve ders materyallerinin iyileştirilmesi ile ilgili bazı kararlar alınmış ve Hamit Zübeyr Koşay önderliğindeki bir ekip tarafından “histomap” hazırlanması kararlaştırılmıştır. Üç yıllık bir çalışmanın ardından hazırlanan “Tarih Öncesi ve Tarih Çağlarının Mukayeseli Zaman Tablosu (Histomap)”, büyük ölçüde Sparks tarafından 1931 yılında hazırlanan çalışmanın düzenlenmesiyle oluşturulmuştur.²⁷ Gerçekleştirilen düzenleme, Sparks’ın çalışmasında Anadolu ile ilgili olan kısımların daha ayrıntılı bir şekilde ele alınması üzerine kurulu olup; izlenen teknik Sparks’ın tekniği ile aynı olmuştur. “Zaman şeridi” hazırlama konusunda tarihçiler ve eğitimciler tarafından gerçekleştirilen ve didaktik niteliği ağır basan pek çok çalışmanın varlığına rağmen; Sparks gibi bir amatör tarafından eğitsel niteliği oldukça düşük olan ve muğlak kriterlere dayalı olarak oluşturulan bir çalışmanın örnek alınması, senkronik tarih anlayışının yerleşmesi konusunda Türk Milli Eğitimi açısından talihsizlik olmuştur. Zira Koşay’ın hazırladığı çalışma, raflarda kalmış, okullarda etkili bir şekilde kullanılamamıştır. O günden sonra da, uzun bir süre Türkiye’de “senkronik tarih şeridi” çalışması ile karşılaşılmamıştır.²⁸

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma, senkronik tarih şeritlerinin tarihsel gelişimi ve farklı coğrafyalardaki öncü çalışmalarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Tarihsel özgünlük ve dönem temsiliyeti, çalışmaların alana getirdiği metodolojik yenilik ve teknik katkılar, kapsam ve erişilebilirlik kriterleri göz önünde bulundurularak incelemeye alınan senkronik tarih şeritlerinin analiziyle; bu şeritlerin ortaya çıkışı ve gösterdikleri gelişimin, aynı anda zaman ve mekan felsefelerinin gelişimi, kartografya ve matbaa alanındaki gelişmelerle yakından ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Modern anlamda senkronik tarih şeridi denilebilecek ilk çalışmaların Aydınlanma Döneminde 18. yüzyılda ortaya çıkmış olması, onları ortaya çıkarabilecek bu birikimin ancak o dönemde ürünlerini vermeye başlamasından kaynaklanmaktadır. Aynı tarihlerde zaman algısının görsel temsiliinde Newton’ın da büyük bir katkısı olmuştur. Newton’ın, “mutlak, gerçek ve matematiksel” olarak nitelendirdiği zaman kavramı, kendisinden sonra ortaya

Gaz

Akademik
Bakış

211

Cilt 18
Sayı 36
Yaz 2025

27 Bahri Ata, “1943’teki ikinci Milli Eğitim şurasının tarih eğitimi kararlarından birinin uygulanması: bir histomap’ın yapım öyküsü”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, Sayı: 8*, 2008, s. 335-353.

28 Türkiye’de hazırlanan özgün senkronik tarih şeridi örnekleri için bkz. Kızıl Ömür, “Kronolojik ve Mekansal Düşünme Becerileri Bağlamında T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Konularının Senkronik Yaklaşımına Öğretimi” Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2021, (Yayımlanmamış Doktora Tezi)

çıkan zaman çizelgelerini önemli bir şekilde etkilemiştir.^{29,30} Newton'ın da katkısıyla gelişen çizgisel zaman algısı, günümüzde de Batı uygarlığının ana zaman algısını teşkil etmekte olup³¹, zaman şeridi adı verilen çalışmaların doğuşunun da temelinde yer almaktadır. 18. yüzyılda ortaya çıkan pek çok eserde çizgisel zaman algısının ağırlığı hissedilmeye başlanmıştır. Esasında bu, tarihin olayların birikimine yönelik kavramsallaştırılması ve tarihsel zamanın epistemolojisinde meydana gelen önemli bir değişikliğe işaret etmektedir. Bunun yanında 15. ve 16. yüzyıllarda gerçekleşen kartografik devrim ile coğrafi haritaların gösterdiği büyük gelişim, 18. yüzyılda kronoloji çalışmalarının gerçekleştirmiş olduğu grafiksel devrim ile birleşerek yeni bir zaman şeridi formuna vücut vermiştir.

İncelenen örnekler, tüm çalışmalarda zamana “mutlak” ve “matematiksel” zaman açısından yaklaşıldığını göstermektedir. Bu durum, yukarıda da değinildiği gibi çalışmaların ortaya çıktığı dönemde yaşanan bilimsel ve felsefi gelişmelerle yakından ilişkilidir. Ancak bazı çalışmalarda (örn. Jefferys'in çalışmaları) zaman akışının görselleştirilmesinde manipülasyon yapıldığı da görülmektedir. Müelliflerin mensubu oldukları toplumların tarihini ilgilendiren zaman dilimleri için ayrılan genişlikler, ilgili olmadıkları aynı uzunluktaki zaman dilimlerine ayırdıkları genişlikten daha fazla olmaktadır.

Adams'ın çalışmasında zaman ve tarih algıları, Hristiyanlık inancı tarafından şekillendirilmiştir. Çalışma Hristiyanlık inancında yaradılış olarak kabul edilen MÖ 4004 yılı ile başlamıştır. Bu yaklaşımdan dolayı, bazı tarihi tutarsızlıklarla karşılaşmak kaçınılmaz olmuştur.

Araştırmada incelenen örnekler, zamanın temsili konusunda büyük oranda nesnel ve bilimsel bir form sunarken, mekânsal temsilde manipülatif bir yaklaşım sergilemektedir. Örneğin, Priestley'in çalışmasında zaman homojen bir biçimde sunulsa da, coğrafi bölgeler arasındaki boyut farklılıkları ve yerleşimler Avrupa merkezli bir tarih anlatısını ortaya koymaktadır. Bu durum, tarihsel olayların farklı kültür ve coğrafyalardaki etkilerini dışarda bırakma potansiyeline sahiptir.

İncelenen çalışmaların mekana/coğrafyaya yaklaşımları ise benimsenen görselleştirme tekniğine göre farklılık arz etmektedir. Tablo formatı ile hazırlanan çalışmalarda (örn. Jefferys) mekanı temsil etme kaygısı hissedilirken; akış metaforunun kullanıldığı çalışmalar mekanı görsel olarak temsil etme kaygısından yoksundur. Her iki ekolün ortak yanı ise oluşturuldukları dönem içerisinde coğrafya, mekan algısı ve kartografya ile ilgili önemli gelişmelere rağmen mutlak mekan algısından yoksun manipülatif bir yaklaşım sergilemeleridir. Söz konusu manipülasyon ise büyük ölçüde Avrupa merkezci bir bakış açısıyla yapılarak Avrupa dışındaki coğrafyalara ait tarihin

29 Stephen Boyd Davis, “History on the line: time as dimension” *Massachusetts Institute of Technology, Sayı: 28*, 2012.

30 Stephen Boyd Davis- Florian Krautli, “Scholarly chronographics: can a timeline be useful in historiography?”, *Avrupa Sosyal Bilimler Tarihi Konferansı*, 23-26 Nisan 2014.

31 Ahmet Şimşek-M. Bal, “Tarih şeridi aracılığıyla öğretmen adaylarının tarihsel zaman algılarının incelenmesi”, *Journal of Social Studies Education Research, Sayı: 1*, 2010, s. 124-151.

görünmez veya önemsiz hale gelmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir. Bu bir nevi tarih çalışmalarındaki perspektif gibi de düşünülebilir. Araştırmacılar, kendi uluslarının veya medeniyet dairelerinin tarihi ile daha ilgili olduklarını gösterecek çalışmalar ortaya koymuşlardır.

Sonuç olarak, senkronik tarih şeritleri tarihsel olayların görsel temsiliinde büyük bir katkı sunmuş, ancak tarih yazımında kullanılan metodolojinin ideolojik ve perspektifsel sınırlarından kaçamamıştır. Avrupa merkezli bakış açısı, çoğu tarih şeridinde kendisini göstermiş ve diğer coğrafyaların tarihini gölgede bırakmıştır. Gelecekte, farklı kültürleri ve coğrafyaları kapsayan, daha nesnel ve çok boyutlu senkronik tarih şeritleri geliştirilmesi, tarih eğitimi ve akademik araştırmalar için daha kapsamlı bir yaklaşım sunabilir.

Türkiye’deki çalışmaların geç başladığı ve büyük ölçüde ABD’deki “Histomap” örneğinden esinlendiği göz önünde bulundurulursa tarih şeritlerindeki perspektif meselesinden dolayı, yansıtılan tarih, zaman ve mekan algıları bakımından sorunlara sebep olabileceği düşünülebilir. Ancak diğer yandan bu ilk örneğin yaygınlaşamamış ve eğitim sistemine tam anlamıyla entegre edilememiş olması, zaten Türkiye’de senkronik tarih anlayışının yaygınlığının sınırlı kalmasına neden olmuştur. Bu sebeple bu alanda yeni, özgün ve Türk tarih perspektifine uygun çalışmaların özendirilmesi gerektiği söylenebilir.

Kaynaklar

- ADAMS, Sebastian, *Adams synchronological chart of map of history: teacher's guide*, Master Books, Arkansas: 2007.
- ATA, Bahri, “1943’teki ikinci Milli Eğitim şurasının tarih eğitimi kararlarından birinin uygulanması: bir histomap’ın yapım öyküsü”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, Sayı: 8, 2008, s. 335-353.
- DAVIS, Stephan Boyd, “History on the line: time as dimension”, *Massachusetts Institute of Technology*, Sayı: 28, 2012.
- DAVIS, Stephan Boyd & Florian Krautli, “Scholarly chronographics: can a timeline be useful in historiography?”, *Avrupa Sosyal Bilimler Tarihi Konferansı*, 23-26 Nisan 2014.
- DUNGAN, David L., *A History of the Synoptic Problem*, Yale University Press, 1999.
- HAUPT, Heinz-Gerhard Haupt, “Comparative history—a contested method”, *Historisk Tidskrift*, Sayı: 127, 2007, s. 700-701.
- HUNT, Lynn, *Measuring time, making history*, Central European University Press, Budapest 2008, s. 37-38.
- JORDHEIM Helge, “Synchronizing the World: Synchronism as Historiographical Practice, Then and Now”, *History of the Present*, Cilt:7, Sayı:1, 2017, ss. 59-95.
- KESKİN Ömer Ali, “Küreselleşen Dünyada Karşılaştırmalı Tarih Eğitimi ve Çalışmalarının Gerekliği”, *III. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu*, Haziran 2014, Sakarya 2014, s. 63, 64.
- KIZIL, Ö., C. Dönmez, “Tarih Konularının Öğretiminde Senkronik Yaklaşım Modeli ve Ölçekli Senkronik Tarih Şeritleri”, *International Journal of New Approaches in Social Studies*, Cilt:4, Sayı:2, 2020, ss.285-308.
- OGLE, Vanessa, *The Global Transformation of Time: 1870–1950*, Harvard University Press, 2015.
- PRIESTLEY, Joseph, *A New Chart of History*, 1769, https://en.wikipedia.org/wiki/A_New_Chart

görsel

Akademik
Bakış
213
Cilt 18
Sayı 36
Yaz 2025

of History (Erişim tarihi: 25.05.2024)

PRIESTLEY, Joseph, *A description of a new chart of history*, J.Johnson, Londra 1786.

ROSENBERG, D., A. Grafton, *Cartographies of time*, Princeton Architectural Press, New York 2010, s.116.

SEWELL, W. H., "Marc Bloch and the logic of comparative history", *History and Theory*, Sayı: 6, 1967, s. 208-218.

SPARKS, John B., *Histomap*, 1931, <https://goster.co/galeri/histomap-8778/> (Erişim tarihi: 25.05.2024).

ŞİMŞEK, Ahmet, M.Bal, "Tarih şeridi aracılığıyla öğretmen adaylarının tarihsel zaman algılarının incelenmesi", *Journal of Social Studies Education Research*, Sayı: 1, 2010, s. 124-151.

TOSH, John, *Tarihin Pesinde: Modern Tarih Çalışmasında Hedefler, Yöntemler ve Yeni Doğrultular* (Çev. Ö. Arıkan), Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul, 2005, s. 88.

ÜLTANIR, Gürkan. *Karşılaştırmalı Eğitim Bilim; Kuram ve Teknikler*, Eylül Yayınları, Ankara 2000, s. 1.

TDK, www.tdk.gov.tr

YELKEN, Ramazan, *Tarih Sosyolojisi*, Vadi Yayınları, Ankara, 2007, s. 14.

Extended Abstract

The comparative method is a method in which diachronic and synchronic comparisons are made in understanding historical events and phenomena spread over time and space. The emergence of the comparative method was accompanied by the development of some tools that facilitated its use. Synchronic charts are very useful tools for this method in making comparisons between different periods and geographies. In this study, pioneering studies in terms of the development of synchronic charts were examined by comparing them with each other. The synchronic charts that are the subject of the research are samples prepared between 1753-1946. Two of them are studies in the United Kingdom, two in the United States and one in Turkey. The criteria of the period they belong to, originality and region were effective in determining the studies that are the subject of the research. By analyzing the time-spatial scopes, preparation techniques and theoretical approaches to the phenomenon of time of the examined synchronic charts, an attempt was made to reveal the course of the tradition/traditions of creating synchronic charts in different geographies. When the results are examined from a broad perspective, it is understood that the emergence of synchronic charts and their development are closely related to the development of the philosophies of time and space, and the developments in the fields of cartography and printing. The examples examined show that in all studies, time is approached in terms of "absolute" and "mathematical" time. Newton made a major contribution to the visual representation of time perception. Newton's concept of time, which he described as "absolute, real and mathematical", significantly influenced the timelines that emerged after him. In addition, the great development of geographical maps with the cartographic revolution that took place in the 15th and 16th centuries, combined with the graphic revolution in chronology studies in the 18th century, gave birth to a new timeline form. The approaches of the examined studies to space/geography differ according to the visualization technique adopted. While the concern to represent space is felt in the studies prepared with the table format (e.g. Jefferys), the studies using the flow metaphor lack the concern to represent space visually. What both schools have in common is that they exhibit a manipulative approach that lacks an absolute perception of space, despite the important developments in geography, spatial perception and cartography during the period in which they were formed. The manipulation in question demonstrates a Eurocentric approach to history. This can be considered as a kind of perspective in historical studies. Researchers have produced studies that show that they are more interested in the history of their own nation or civilization circle. For example, in Priestley's work, the dimensions allocated to geographies are often misleading. The area allocated for Italy is greater than that allocated for India. Considering that the chart is drawn with Rome in the center and that Rome is placed at the heart of world history and geography, it can be said that it contains a clear manipulation centered on Europe.

Gör

Akademik
Bakış

214

Cilt 18
Sayı 36
Yaz 2025